

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.
2. Васютинський В. Психологічні виміри спільноти: монографія. Київ : Золоті ворота, 2010. 120 с.
3. Говорун Т. В. Гендерна психологія у суб'єктно-вчинковому вимірі. *Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії* / за заг. ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 92–117.
4. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15>
5. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці: монографія / за ред. Г. О. Балла. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 206 с.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
7. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
8. Попович М. В. Роль філософії у духовному розвитку людства. *Збірник наукових праць (матеріали III Міжнародної науково-теоретичної конференції «Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності», 19-20 травня 2011 р. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 16–18.*
9. Управління конкурентоспроможністю персоналу, робіт та послуг: теорія, методологія, практика. Колективна монографія. За заг. ред. доктора економічних наук, професора В. В. Іванової. Київ : ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2020. 202 с.
10. Kikinezhdi O. M., Zhyrskya H. Ya., Chip R. S., Vasylykevych Y. Z. & Hovorun T. V. Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*. 2020. № 8. Pp. 538–554. doi: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.03.31>

Коллі-Шамне Анжеліка Володимирівна
 докторка психологічних наук, професорка,
 магістрантка факультету психології
 UniDistance Suisse,
 Сієрре, Швейцарія

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
 КОНЦЕПТУ «ЗОНА НАЙБЛИЖЧОГО РОЗВИТКУ»
 В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
 МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Вступ. Світовий освітній простір ХХІ століття стрімко змінюється. Зумовлено це, передусім, глобалізаційними процесами, поширенням Інтернету як нової форми комунікації тощо. Ці трансформаційні зміни на всіх рівнях життя суттєво впливають на процеси підготовки сучасних фахівців, які відбуваються у суттєво нових форматах та контекстах. Наприклад, в

українській системі вищої освіти все більш популярними стають електронні освітні ресурси та віртуалізація навчальної діяльності, нові інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), соціальні мережі і сервіси тощо.

Все це вимагає оновлення дидактичних походів та методів навчання, впровадження нових технологій співробітництва, переосмислення класичних понять та закономірностей педагогічної психології на основі як вітчизняного, так і західного досвіду. **Мета** цієї розвідки полягає у переосмисленні психологічного та дидактичного потенціалу класичного поняття «зона найближчого розвитку», автором якого був Л. С. Виготський [11], в контексті організації професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Класичне розуміння «зони найближчого розвитку» (ЗНР) інтерпретується як відстань між рівнем актуального розвитку дитини, що визначається за допомогою завдань, що вирішуються нею самостійно, і рівнем її потенційного розвитку, що визначається за допомогою завдань, що вирішуються нею під керівництвом дорослого [11]. Західні дослідники вважають, що ЗНР є найбільш популярною частиною культурно-історичної теорії Л. С. Виготського, яку можна використовувати у навчанні [4].

Особливості ЗНР в процесі засвоєння нових професійних знань є одним з найбільш дискусійних питань, яке не має вичерпної відповіді і хвилює багатьох науковців та практиків. В цьому контексті авторка пропонує проаналізувати проблематику ЗНР на прикладі професійного навчання студентів. Так, західні вчені перелічують причини, з яких викладачу вкрай важливо брати до уваги зону їх найближчого розвитку [3; 7; 10]: вона орієнтує процес підготовки навчальних занять та заходів; дозволяє коригувати стратегії викладання та навчання відповідно до вдосконалення знань та навичок студентів; сприяє переживанню ними успішного досвіду, який сприяє залученню та розвитку мотивації студентів у процесі навчання; дозволяє поступово підвищувати вимоги до студентів, щоб вони досягали успіхів на все більш високих рівнях навчання; слугує орієнтиром для вимірювання обсягу допомоги, яка буде запропонована студентам, з тим, щоб потім поступово її зменшувати.

Зазначимо найбільш цікавий, на нашу думку, аспект підходу франкомовних психологів до навчання студентів. Значна увага акцентується ними на формуванні відчуття власної самоефективності студента, який в процесі самостійного пошуку при коректній допомозі викладача набуває *впевненості* у можливості розв'язання навчально-професійної задачі (дії) [8] (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок ЗНР та відчуття власної самоефективності
Джерело: за дослідженнями [7; 10].

Коли навчання відбувається на початку ЗНР, студенти досягають успіху повністю самостійно або з невеликою допомогою викладача чи однокласників. Це підвищує їх самооцінку, збільшує позитивне самосприйняття та переживання власної компетентності і дає перевагу у вирішенні більш складних задач та проблем [1]. Коли студент за допомогою викладача успішно виконує більш складне завдання (яке є більш просунутим у його ЗНР) і йому це вдається декілька разів, він може братись більш складні виклики, які раніше лежали поза межами його ЗНР. Таким чином, ЗНР рухається по лінії розвитку особистості учнів та прогресу навчання [10]. Відчуття самоефективності виникає поступово на основі переживання успіху у розв'язанні відпочатку відносно доступних, а потім більш складних та системних завдань. Акцент, таким чином, робиться на мотиваційній складовій початкової діяльності [6]. «Роль педагога полягає у тому, щоб дозволити молодій людині керувати своєю автономією» [2, с. 4], підтримати її самостійне, автономне учіння. Йдеться про переживання автономного успіху, тобто успіху, який був досягнутий самостійно.

З одного боку викладачу необхідно робити невеликі і поступові педагогічні кроки у засвоєнні навчального матеріалу студентами [9], з іншого боку, викладач, який хоче сприяти когнітивному розвитку студентів, повинен пропонувати їм навчальні завдання, які можуть створити когнітивний дисбаланс [5], поставити їх перед протиріччям, перед проблемою. Таким чином, пізнавальному руху студентів сприятиме певний прогрес у втручанні викладача. G. Vergnaud пропонує [10] поділити цю прогресію на такі етапи:

1. Викладач пропонує студентам досить легкі завдання, але не надто прості, забезпечуючи переживання успішного досвіду, який підвищує впевненість студентів у їх здатності успішно виконувати навчальні завдання на певному рівні.

2. Викладач збільшує складність запропонованих завдань (водночас уникаючи давати занадто складні завдання), а також пропорційно їх складності допомагає студентам. Останні можуть і заохочуються допомагати один одному.

3. Він надає допомогу, допоки студенти не реалізують завдання повністю. Психолого-педагогічна допомога складається, головним чином, з пояснення завдання, здійснення керованої практики шляхом викладання стратегій вдосконалення навчальних процесів та стратегії виправлення помилок, а також підтримки та заохочення самостійної діяльності студентів тощо.

4. Викладач пропонує студентам кілька разів експериментувати з успіхом, пропонуючи завдання різних, але однакових за рівнем вимог і крок за кроком зменшуючи допомогу. Таким чином, поступово студенти відчують здатність успішно виконати завдання *автономно* і з дедалі більшою впевненістю.

5. Коли завдання стає надто легким, викладач пропонує більш складні завдання і відповідно збільшує свою допомогу.

ЗНР студента рухається вперед до все більш складних завдань, тим самим відкриваючи можливості для більш високого рівня розвитку, тобто виклики, які раніше призвели б до невдач, зараз приведуть до успіху. Таким чином, взаємозв'язок ЗНР та народження відчуття самоефективності з'являється через феномен переживання успіху (рис. 1).

У зв'язку з цим вчені поставили питання: як пов'язані поняття ЗНР і вихід із зони комфорту? На думку Л. С. Виготського, будь-який вчитель (дорослий) вимагає від дитини більше, ніж вона може виконати в даний момент часу. Навчальна діяльність таким чином змушує дитину виходити за свої межі, тому навчання не виключає дискомфорту, навіть якщо воно в кінцевому підсумку приносить деяке задоволення [11].

Графічно канадські вчені пояснюють цей процес наступним чином. Припустимо, що ЗНР студентів знаходиться між двома точками на лінії поступового розвитку (рис. 2).

*Рис. 2. Взаємозв'язок ЗНР та зон комфорту – дискомфорту
Джерело: розроблено за дослідженнями [7; 10].*

Точка А (зліва) відповідає поточному ступеню розвитку студента, а точка В (справа) відповідає його найбільш вірогіднішому розвитку в найближчому майбутньому. Перша частина ЗНР знаходиться в зоні комфорту студента, в той час як друга частина – це зона виклику, дискомфорту, дисбалансу, протиріччя. Шлях розвитку суб'єкта навчання – це просування від задач доступних для виконання (з метою формування у студента відчуття самоефективності) до прогресивного збільшення складності задач, тобто до задач все більш складних, до задач – викликів, виконання яких здійснюється за підтримки педагога [10].

Парадокс ЗНР полягає у тому, що чим більшою є зона дискомфорту, тим більшою є можливість досягти успіху, але тим більше зростає можливість невдачі. Загальна логіка просування шляхом ЗНР полягає у тому, що чим ближче до зони дискомфорту, тим більша потрібна допомога викладача або більш компетентного студента. В ідеалі зона дискомфорту має стати зоною переживання можливого успіху, а не зоною невдачі, поразки. Роль педагога – у побудові поступового і збалансованого руху від точки А до точки В. Одним з методичних прийомів досягнення цього є, наприклад, спиратися на сильні сторони студентів, на їх потенціал та пропонувати їм кілька задач того ж рівні складності, зменшуючи поступово допомогу.

Отже, ЗНР студента рухається вперед до все більш складних завдань, тим самим відкриваючи можливості для більш високого рівня розвитку, тобто виклики, які раніше призвели б до невдач, зараз приведуть до успіху [10].

Висновки. Формування конкурентоспроможного фахівця у сучасних закладах освіти повертає нас до проблеми професійного (формального і

неформального) навчання студентів як простору реалізації їх потенційних можливостей на основі розвитку відчуття самоефективності та мотиваційної готовності до виходу із зони комфорту у набутті професійних знань та навичок. Можна припустити різноманітність зон найближчого розвитку студентів в умовах різних типів навчальних та соціальних взаємодій (наприклад, сприяння та протидії, на рівні горизонтальної та ієрархічної взаємодії, в умовах формального та неформального, групового чи індивідуального, онлайн чи оффлайн навчання тощо). Ця проблема є перспективним полем майбутніх наукових пошуків у сучасному суспільстві «навчання протягом життя».

ЛІТЕРАТУРА

1. Bandura A. Self-efficacy. The Exercise of Control. New York: W.H. Freeman and Company, 1997. 604 p.
2. Barlow M. Le métier d'enseignant. Paris: Economica, 1999. 162 p.
3. Chaiklin S. La place de la Zone de développement proximal dans l'analyse des apprentissages et de l'enseignement chez Vygotski. *Vygotski et l'éducation. Apprentissages, développement et contextes culturels* / A. Kozulin, B. Gindis, V. Ageyev, S. Miller (dir.). Paris: Retz, 2009. P. 33–57.
4. Khatib M. Contributions of Vygotsky's theory to second language acquisition. *European Journal of Scientific Research*. 2011. Vol. 58, No. 1. P. 44–55.
5. La comunicación entre profesor y alumno en la educación infantil: la teoría vygotskiana y la práctica educativa / Veraksa N.E. y etc. *Infancia y Aprendizaje: Journal for the Study of Education and Development*. 2016. Vol. 39, No. 2. P. 232–243.
6. McCaslin Rohrkemper M. Selfregulated learning and academic achievement: a Vygotskian view. *Self-regulated learning and academic achievement* / edited by Zimmerman B.J., Schunk D.H. New York: Springer, 1989. P. 143–167.
7. Renaud K., Guillemette F., Leblanc C. Tenir compte de la 'zone proche de développement' des étudiants dans son enseignement. *Le tableau*. 2016. Vol. 5, No.1. URL: https://pedagogie.quebec.ca/sites/default/files/documents/numeros-tableau/tableau_v5_n1_zpd_0.pdf (accessed date: 19.08.2022).
8. Venet M., Correa Molina E., Saussez F. Pédagogie universitaire et accompagnement dans la zone proximale de développement des enseignants et enseignantes en formation initiale et continue. *Nouveaux cahiers de la recherche en éducation*. 2016. Vol. 19, No. 1. P. 1–10. doi:10.7202/1040660ar
9. Vergnaud G. La formation des concepts scientifiques. Relire Vygotski et débattre avec lui aujourd'hui. *Enfance*. 1989. Vol. 42, No.1–2. P. 111–118.
10. Vergnaud G. Lev Vygotski. Pédagogue et penseur de notre temps. Paris: Hachette Éducation, 2000. 96 p.
11. Vygotski L.S. Lectures et perspectives de recherches en éducation / traduit par O. Anokhina et M. Brossard. Brossard M. *Vygotski. Suivi d'un inédit en français: Lectures et perspectives de recherches en éducation*. Presses universitaires du Septentrion, 2004. P. 236–242.